

NOVA ČITANJA
**DIMITRIJA
TUČOVICA**
GODINA **100** KASNIJE

NOVA „ČITANJA“

DIMITRIJA
TUČOVIĆA

STO GODINA POSLE

Zbornik radova
AKO, Novi Sad 2015.

IZDAVAČ
Alternativna kulturna organizacija – AKO
Vojvode Bojovića 13, Novi Sad

UREDNICI
Prof. dr Momir Samardžić
Dr Milivoj Bešlin

RECENZENTI
Dr Olga Manojlović Pintar
Dr Hrvoje Klasić
Dr Srđan Radović

PROJEKAT PODRŽALA
Rosa Luxemburg Stiftung – Southeast Europe

LEKTURA I KOREKTURA
Bojana Janjušević

DIZAJN
Daško Milinović

PRELOM
Branka Hodinj

ŠTAMPA
ZOLA štampa, Novi Sad, 2015.

TIRAŽ
300

CIP - Каталогизacija у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

32:929 Tucović D.(082)
329.14(497.11)“1903/1914”(082)

NOVA “čitanja” Dimitrija Tucovića : sto godina posle : zbornik radova / [urednici Momir Samardžić, Milivoj Bešlin]. - Novi Sad : Alternativna kulturna organizacija - AKO, 2015 (Novi Sad : Zola). - 176 str. ; 21 cm

Prema uvodu, radovi su izloženi na skupu “Novo ‘čitanje’ Dimitrija Tucovića’ sto godina posle”, koji je održan 20. juna 2015. u Novom Sadu. - Tiraž 300. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija uz pojedine radove.

ISBN 978-86-80150-07-9

1. Скуп “Ново ‘читање’ Димитрија Туцовића’ сто година после” (2015 ; Нови Сад)
а) Туцовић, Димитрије (1881-1914) - Зборници б) Социјалдемократија - Србија - 1903-1914 - Зборници
COBISS.SR-ID 301426695

SADRŽAJ

MILIVOJ BEŠLIN Dimitrije Tucović – vek kasnije.....	9
DUBRAVKA STOJANOVIĆ Glas iz budućnosti.....	17
PETAR ŽARKOVIĆ SSDP, Dimitrije Tucović i jugoslovenski komunisti.....	21
MIRA BOGDANOVIĆ Dimitrije Tucović i SSDP: Pogled unazad s razmakom od 25 godina.....	53
VOJISLAV MARTINOV Rusija i panslavenstvo iz perspektive Dimitrija Tucovića.....	71
DUŠKO RADOSAVLJEVIĆ Srpska socijaldemokratska partija i ujedinjenje Južnih Slovena.....	87
ZORAN PETAKOV Dimitrije Tucović i Balkanska federacija.....	117
MILOVAN PISARRI Srbija i Arbanija: Tucovićeve teze kao osnova za tumačenja događaja Prvog svetskog rata na Balkanu.....	133
MILOŠ LEKIĆ Srpska socijaldemokratska partija i njen izlazak na parlamentarne izbore u Kraljevini Srbiji 1903–1914.....	151

Uvod: Dimitrije Tucović – vek kasnije

Povodom sto godina od smrti Dimitrija Tucovića, osnivača i predsednika Srpske socijal-demokratske stranke, a u kontekstu globalnog obeležavanja stogodišnjice početka Prvog svetskog rata, Alternativna kulturna organizacija organizovala je, 20. juna 2015, skup „Novo ‘čitanje’ Dimitrija Tucovića – sto godina posle“, kako bi dala savremeni pogled, iz perspektive XXI veka, na teme koje je historiografija u socijalističkoj Jugoslaviji već istraživala. Novi izazovi, postavljeni nakon pobeđe neoliberalne paradigme u Hladnom ratu, i pokušaji utvrđivanja bezalternativnosti kapitalističkog sistema, zahtevaju nova „čitanja“ i nove akcente, kao i istraživanja neistraženog, u misli i delu jednog od osnivača i utemeljitelja moderne levice u Srbiji – Dimitrija Tucovića.

Sveobuhvatna istraživanja Dimitrija Tucovića podrazumevaju tematske krugove: od ideje Balkanske federacije, preko rešenja nacionalnog pitanja u njegovom delu, sve do pogleda na balkanske ratove i Prvi svetski rat, kao i njegovo učešće u tim ratovima, kritiku nacionalizma, ekspanzionizma i velikodržavlja. Narativi o Tucoviću trebalo bi da ponude i odgovore koji se tiču antiimperijalizma i antimilitarizma u pisanom delu i političkoj aktivnosti Dimitrija

Tucovića i Srpske socijaldemokratske stranke, kao i u njenom parlamentarnom iskustvu. Težak položaj radništva na počecima industrijalizacije Srbije s početka prošlog veka, kao i ideje socijalizma, ali i zavidan evropski ugled i mesto Dimitrija Tucovića u Međunarodnom radničkom pokretu, takođe bi bile teme koje bi trebalo podvrgnuti analizi i savremenim pogledima. Nezaobilazni tematski okviri, kada je reč o D. Tucoviću, jesu i njegova „povezanost“ sa jugoslovenskim komunistima, čija je bio važna preteča, te njegovo mesto i način na koji je interpretiran u istoriografiji i kulturi sećanja u socijalističkoj Jugoslaviji, kao i u današnjem trenutku. Ovaj zbornik, proistekao iz pomenute konferencije „Novo ‘čitanje’ Dimitrija Tucovića - sto godina posle“, nema intenciju da odgovori na sva navedena pitanja, ali su mnoga od njih ne samo naznačena, već i minuciozno istražena.

Aktuelni pokušaji izgnanstva misli i političkog delovanja Dimitrija Tucovića iz istorije političkih i društvenih ideja u savremenoj Srbiji, kao i pokušaji njegove marginalizacije i podvrgavanje praksi *damnatio memoriae*, najavljenim uklanjanjem posmrtnih ostataka i spomenika sa centralnog beogradskog trga - Slavije, traže nova istraživanja i interpretacije, kao i političku aktuelizaciju njegovog nasleđa.

Ipak, ideje i delo Dimitrija Tucovića nisu nepoznati našoj sredini, još manje istoriografiji. U Beogradu je decenijama delovao Institut za istoriju radničkog pokreta Srbije, u kome su radili brojni istoričari koji su se bavili navedenom temom (Mladen Vukomanović, Milan Borković, Jovan Dubovac, Milica Milenković,

Nadežda Jovanović, Desanka Pešić, Latinka Perović, Dubravka Stojanović), proučavajući radnički pokret u Srbiji – ideje, organizaciju, međunarodne veze. Tako je stvoren nezaobilazan naučni opus koji je obuhvatao i voluminozna kritička izdanja izvora: *Sabrana dela Dimitrija Tucovića* u deset tomova (1975–1981), te dela drugih socijaldemokrata (Dušan Popović, Dragiša Lapčević, Radovan Dragović, Triša Kaclerović). Održano je više naučnih skupova o kojima je trag sačuvan u zbornicima. Kada se sve navedeno ima u vidu, ostaje pitanje odakle utisak o nepoznavanju i potisnutosti dela Dimitrija Tucovića u savremenosti i kako je političar koji je toliko napisao i o kome se tako intenzivno pisalo, danas gotovo izgnan iz savremenog srpskog društva i historiografije?

Ni čitav politički kontekst nije bez istorijske ironije. Najpre, najavljeno je peto sahranjivanje Dimitrija Tucovića (Vrapčje brdo, Kolubara, Lazarevačka crkva, beogradski Trg Slavija i u najavi – Novo groblje). Zatim, u isto vreme, i premeštanje biste Dimitrija Tucovića, rad vajara Stevana Bodnarova, sa Trga Slavija na plato ispred sedišta Narodne banke. U prilog ovim planovima, navođeni su tobož neideološki, urbanistički motivi. Međutim, prva ideja o izmeštanju posmrtnih ostataka Dimitrija Tucovića, sa isključivo političkim motivima, izneta je još ratne 1993. Ako već u to vreme nije uspelo „veliko rešenje“ o „izmeštanju“ Tita iz Beograda, trebalo se zadovoljiti raskopavanjem Tucovića – petim po redu. Gotovo ritualnoj osveti nad prvim modernim levičarskim i antiratnim političarem i misliocem u srpskoj istoriji u to vreme pridružio

se i najčitaniji beogradski nedeljnik *NIN*, dajući svoj doprinos „događanju naroda“ demonizacijom Tucovićeve knjige *Srbija i Arbanija*. Bio je to sastavni deo antialbanske kampanje u jeku njenog širenja renacionalizovanom Srbijom, koja se upravo spremala u ratni pohod na Jugoslaviju. Isti nedeljnik je, potom, promenio ime svoje nagrade za publicistiku: umesto „Dimitrije Tucović“ – „Slobodan Jovanović“. Istaknuti pravnik i istoričar, ali i nacionalistička paradigma i gorljivi zagovornik četništva u vreme Drugog svetskog rata. I tek još jedan zamajac politici istorijskog revizionizma u Srbiji.

Ostaje dilema za istraživače, ne one koji se bave Tucovićem, već vremenom u kome je izgnan iz istorije društvenih ideja Srbije, dakle, devedesetih godina XX veka: da li je navedenom ishodu više doprinela restauracija kapitalizma ili pobjednički hod nacionalizma, koji je verovao da se samoostvaruje u epohi ratova, a koji Dimitriju Tucoviću nije oprostio kritiku velikodržavlja, posebno odnos prema ratu, Kosovu i Albancima? I tako sve do savremenosti, kada glavni urednik uticajnog prestoničkog desničarskog tabloida na stotu godišnjicu smrti poručuje da je kod Tucovića „u pitanju borba protiv sopstvenog naroda. Samoponištavanje.“ Pitajući se „zbog čega najveći trg u Beogradu, onaj na Slaviji, i dalje nosi ime Dimitrija Tucovića, čoveka koji je udario temelje antisrpske propagande na Balkanu i u Evropi, koji Srbima ni najmanje dobro nije doneo, naprotiv.“

A šta je poručivao Tucović? Zbornik radova sa navedene konferencije, koji predajemo čitalačkoj

publici, svedočiće o tome. Za uvodni tekst, samo fragmenti. „Arbanaška sela, iz kojih su muški blagovremeno izbegli, behu pretvorena u zgarišta. To behu u isto vreme varvarski krematorijumi u kojima je sagorelo stotinama živih žena i dece. I dokle su ustanici zarobljene srpske oficire i vojnike razoružavali i puštali, dotle srpska soldateska nije štedela ni njihovu decu, žene i bolesne.” Dimitrije Tucović je srpsko zauzimanje Kosova 1912. propratio uz komentar, „ušli smo na tuđu zemlju”, opominjući da je „izvršen pokušaj ubistva s predumišljajem nad celom jednom nacijom”, što je „zločinačko delo” za koje se „mora ispaštati”. „Plotuni su poobarali žene koje su držale odojčad u naručju; pokraj mrtvih matera drala su se njihova dečica koja su slučajno bila pošteđena kuršuma: tela, kao jela vitka, lepih gorštakinja rila su se kao crvi po ledini; žene su se porađale od straha. Za dva sata potamanjeno je na 500 duša.”

Nije Dimitrije Tucović ostao bez empatije ni u slučaju surove prakse uvođenja kapitalizma u Srbiji, žigošući pre svega eksploataciju dece u Leskovcu, o čemu je ostavio neke od najpotresnijih analiza: „Ovo su deca iz tekstilnih fabrika u Leskovcu. Od četrdeset sedmoro, šestoro ih je stupilo u fabriku od sedam godina, četrnaestoro od osam, dvanaestoro od devet, osmoro od deset, sedmoro od jedanaest. Rade u fabrici po 12 sati. Njihova starost je: četvoro od osam, petoro od devet, sedmoro od deset, desetoro od jedanaest, šesnaestoro od dvanaest, petoro od trinaest, jedno od četrnaest godina. Ovu decu fabrikanti Ilić, Teokarević i Petrović upropašćuju u svojim preduzećima, tamo

ih tuku, pa kad polumrtva od rada i tortura popadaju, dolaze im noću roditelji te ih nose kući.”

Upozoravao je Tucović i da “nije srpska vlada ta, nisu srpski bajoneti ti koji će izvršiti ujedinjenje jugoslovenstva. To su narodne mase, koje će izvojevanjem uslova za kulturni napredak izvojevati sebi slobodu.” I ovim povodom istorija će mu dati za pravo, a osveta nad njegovim kostima neće to moći da promeni.

Srpski socijaldemokrati Dimitrija Tucovića, u odnosu na Svetozara Markovića koji je, pod uticajem ruskog revolucionarnog narodnjaštva šezdesetih godina XIX veka, dao patrijarhalan odgovor na izazov modernizacije, bili su drugačija istorijska tendencija: u konstelaciji zapadnoevropske moderne. Kao marksisti, kapitalizam su smatrali pretpostavkom socijalizma i u tom smislu su i delovali u parlamentu, zalažući se za usvajanje radničkog zakonodavstva. Zalagali su se za privredno jedinstvo Balkana i federaciju balkanskih i južnoslovenskih naroda. U toku svoje kratke istorije, u parlamentu i u svojim glasilima, bili su protivnici militarizma, velikodržavlja i rata. Odlični publicisti i govornici ostavili su o tome dragocene pisane tragove. Za svoje vreme bili su ne samo politička, već i društvena i kulturna pojava u Srbiji, vršeci snažnu i suštinsku pluralizaciju njenog društva.

Vraćanjem mislima, idejama i političkom nasleđu Dimitrija Tucovića, kao važnoj vertikali levičarske tradicije na ovim prostorima, ali i univerzalnoj, humanističkoj i civilizacijskoj pojavi, najbolje bi se odgovorilo savremenim tokovima koji su okrenuti

negiranju i zatiranju navedenih vrednosnih orijentacija. Polazeći od toga da svaka generacija iznova piše i interpretira istoriju, suočena sa izazovima vlastitog vremena, smatramo da novo „čitanje“ Dimitrija Tucovića u savremenom kontekstu predstavlja ne samo potrebu, nego i obavezu.

